

«Un hom havia muller qui's tenyia e s'adobava sa cara: aquella dona posava en sa cara *tals* colors, que podien, les quals son marit sentia com se acostava a sa muller; la dona se adobava, per ço que a son marit aparegués bella; --- e son marit --- havia opinió que --- peccàs ---, e enaxí lo marit era gelós ---», Lull (*Merav.* VIII, § 16, Ag. I, 321) i n'hi ha molts més exs. en Lull (però no en el cap. 2 de *Blanq.*, on per l'èmfasi Lull hauria usat *aital*, i aquell passatge és de l'adaptador valencià del S. XVI). «Si algunes parets seran mijanes entre cases d'alguns, e la un volrà obrar sobre aqueles parets: --- si les parets són *tals* e tan forts que bé e gint poden sofrir lo càrrec ---, si aquel vol obrar, --- guart-se --- que ho faça en guisa que les parets no valen meyns», *CosfTor.* (Ol., p. 131, III, § 11, 10).

Amb caràcter més idiomàtic. *Tal* podia ser antigament usat el·lípticament, en les històries cavalleresques, per 'tal cop, tal ferida': «--- Volem-nos contra la vila a esguardar los sarraïns ---, e un balester tiràns e --- donàns en lo cap ab lo cayrel, prop del front --- e Nós, ab ira que-n haguem, donam *tal*, de la mà, en la sageta, que trencam-la, e exia-ns la sanc per la cara a enjús ---», Jaume I (Ag. 306, § 266).

Abreujant l'ús que hem vist en les *Homilies* d'Organyà, *tals n'hi ha*, es tornà *tal* 'certa persona'. Ús emfàtic freqüent en l'estil aforístic o sentenciós; molt repetit en els Proverbis de Guillem de Cervera (mj. S. XIII: res a veure amb Cerverí de Girona, allunyadíssim de l'estil i pensament aforístic): «Ço dix al lop Raynarts: / *tal* de letra sabia, / que era pecs e musarts: / guarda c'om no t'o dia! / *Tal* se'n cuyda portar / saber e lum ab si: / can no l sab gent guardar, / us paucs de vent l'aucí»; «*Tal* cuyda sos fayts far / prim e celadament / que-ls fay a tots comptar, / escarn e gabs disent»; «lo no-savis desplats / quan mils cuyda plaser: / per *tal* és dons donats / que no-n sab grat aver»; «*Tal* à cara d'anyell / qui ha cor de serpent; / e fa pits, c'ab colteyll, / ab honest vestiment» (525/551b, 526/552a, 594/621b, 572/599c, 719/747a).

Sempre s'ha prestat a l'ús en comparacions, sigui comparació amb éssers diferents sigui amb el mateix: «Per ço dic a vós, Tirant, que dexeu star amor e conquistau honor --- car yo veig la vostra pròspera persona, en durment y en vetlant, de totes coses, ésser vencedora; e par-me, a tot mon seny, que yo y era, com Déu vos féu, e yo deya-li —Senyor, fes l'om *tal*, que *tal* lo vull», JoMartorell (Ag. II, 331, § 156). La frase «Ni Scipió ni Juvenal, / ni altres *tals*, / escaparen de semblants mals», que *AlcM* atribueix a Turmeda, és certament antiga i deu ser autèntica, però no és d'ell (o almenys no és de les *Cobles de la Div. de Mall.*, que no estan escrites en tal metre). JoMartorell se serveix alguna vegada (poc sovint) de *tal*, en frases per variar la seva fórmula sacramental «parlà en estil de semblants paraules» (*LleuresC*, 365), a base de substituir semblant per *tal*, i llavors ho fa posant-hi un *tal*: «acabant la Princesa, no tardà Tirant fer principi a un *tal* parlar» (Ag. II, 331) o bé simplement *tal*: «--- Som frares d'armes!—. No tardà gran spay que la Comtes-

sa féu principi a *tal* parlar» (Ag. I, 54).

Tal, d'acord amb el llatí, era un adjectiu de terminació igual en femení que en masculí. Tanmateix, hi hagué algun conat de pas a la declinació per femení en -a, a la manera de l'oc. mod. *talo* i fr. *telle*; en llengua d'oc, això és estrany a l'E. Mj. (res en *PSW* VII, 11-14; ni Rayn. v, 295; ni Appel, *Chrest.*, gloss.), però avui hi està quasi generalitzat (si bé el *TdF* assenyala encara *tau bèsti* en Zerbin, Ais, c. 1640, i avui encara *tau f.* en llesosí).

En català es troba en obres del S. XV (ja princ.), sobretot (o només) valencianes, i formant parella amb *quala* (que resta més viu, i és també cast., on avui té força extensió com a vulgar): «Féu fer dos copes --- e la una era *tala* com l'altra, en totes coses, que no conecia hom *cala* era la una, *cala* l'altra», *Amic e Melis* (*NCI*. XLVIII, 122); en el *Tirant* no figura més que en l'obra de Galba: «só *tala* com me veu, mas per encantació yo-m demostre drac» (diu la princesa encantada del cavaller Spèrcius, Ag. IV, 196). Ausiàs l'usà un cop, aprofitant-lo per a una rima: «Yo vull Amor ab condicions *tales*, / que, segons ell, grane contraris empli- que: / ell és tot mal, e més los qui-l practiquen: / tots són equals en lurs qualitats males» (CXVI, 15a), però generalment usa *tal f.* (p. ex., en el mateix poema, 2d i 4c).

Sobretot és un ús bastant general i típic de JRoig, almenys com a predicat: «La Badessa / par-los revessa, / e vella mala, / si no-ls és *tala* / qual la volrien», «puys fuyst absolt / de la primera, / *tala* com s'era: / çper què 'n cerquist, / altra 'n prengüist ---?». En canvi com a epítet anteposat usa *tal* contrastant amb *tala* predicat: «*tals* porrades / --- / yo-ls ne daria, / —Dic, a les males / —Totes són *tales* / les que conec», *Spill*, 5512, 6514, 16012. També en el v. 5364, però aquí és una interpolació de l'ed. val. de 1561: el ms. i les dues edicions més antigues (1530) només porten «puys m'han trayda, / llur negra vida / quant hi sabré / dirivaré: / no és dir falsia» (v. 5364) mentre que aque- lles eds. (inspirant-se en els versos 16011-12), hi afegeixen abans de l'últim vers, «sols de les males / perquè de *tales* / ---». El *DAG.* en dona encara exs. en dos textos del Princ. de c. 1500, i en el Rector de Vallfogona.

Avui això a penes ha sobreviscut enlloc, si no és alguna resta en el Ross. i al capdamunt del Pall., on encara diuen a Cardós i V. Ferrera: «*tala* flor encara no s'ha badat: només hi ha lo pope» ('poncella') Tor, «ha caigut una trucada d'aigua, i m'he amagat a *tala* forna» Tavascan, però ni allà no és general, car a Est-aon ja vaig sentir «m'he ficat a *tal* cauba», «*tal* bèstia està embaserada» (1932-34). En el Ross. almenys en l'adv. *talament*, que és el que escrivia Saisset: «Un cop hi havia un rei: un rei que tortejava, / i això *talament* l'enfadava / que, de vegades, cap no 'l podia acostar: / cap no li podia parlar, / ni en francès, ni en català; / feia una terrible existència / a la gent de la seua Cort / ---»; i és curiós que la llengua hagi reaccionat allà i tot, de manera que en l'ed. Marty (p. 133), hom ho ha corregit en *talment*, deixant el vers coix d'una sil-